

Hann Ferenc

Hibó Tamás

Hibó Tamás 1970-ben világmegváltó szándékokkal tért haza Varsóból. Tisztában volt képességeivel és eléggé biztos is volt magában, a jómódú, a tisztességes és a tehetséges művész sorsára vágyott. Hamar rájött e három kritérium együtt, a hetvenes évek Magyarországán, különösen a negatívumokat eszeneciálisan magába gyűjtő Salgótarjánban nem lehetséges.

Varsó kis Párizs volt akkoriban. Professzora és Hibó mestere, európai léptékű alakja volt ennek a kornak. Az Academia hallgatói között amerikaiak, angolok akadtak, s a művészeti kollégiumban zenészek, képzőművészek laktak együtt. Olyan tárlatok, filmek, zenei események voltak, melyek nálunk tíz éves késéssel bukkantak csak fel. A főiskolások úgy jártak nyaranta Hollandiába, Dániába, mint mi Pozsonyba. Szembe-sülni a hazai helyzettel és lehetőségekkel kiábrándító volt. A varsói Főiskola jól felszerelt, szabad szellemű intézményként működött. És nemcsak a varsói, a krakkói is. Nem véletlen, hogy azidőtájt a közép-kelet-európai grafikai kultúrának a bázisa és tulajdonképpen mintája is a lengyelországi grafikai tevékenységben volt fellelhető.

Amikor *Kass János* 1970-ben meglátta Hibó litográfiáit – közöttük a "Szép Etelikó" tondóba komponált portrét – azt kérdezte: Hol létezik ekkora litografiai kő Magyaror-

szágon. A budapesti főiskoláról ugyanis a gyanakvó 50-es években elszállították a köveket, hátha valaki röpiratokat gyártana rajtuk, s a várban sokuk, kis belső udvarokban, járdalépként funkcionálna ma is.

A lengyel grafika formanyelve mindig meghatározta Hibó formanyelvét. De talán még fontosabb a népi szobrászat egy ágának világa. A fából faragott szent szobrokra gondolok, melyeket mindenhol lehetett látni, s lehet ma is Varsóban s másutt – általában a mélyen katolikus Lengyelországban.

Hibó korai rézkarcai, fametszetei, linómetszetei ezt a hatást mutatják, legalábbis konkrétan érzékelhető, különösen, ha arra a két példányban készült albumra gondolok – 1970 tájáról –, melyből a "Király és a kutya-mosó" című lap király-figurája, vagy a "Kenyérbéltől" című lap Szent János alakja valahol ugyanarról szól és majdnem ugyanúgy. Annak a nemzedéknek, amely ma nő fel, néhány év múlva érthetetlen lesz a probléma naturális oldala, ámbátor az egyetemes része a majdani entellektüel számára értelmes marad. Mert a személyiség gúzsakötése, az állandó fenyegetettségérzet, a sikerszegény környezet szellemet, tettet rontó, mocsárszerű közege már ma sem úgy létezik, pontosabban nem úgy létezik.

Az ember természetében ab ovo meglévő szubanimális működési reflexek viszont lé-

tezni fognak mindig is, amíg az ember két-ágú. Ilyenek a tülekedés, az agresszió, a hatalmi helyzetből való terrorizálás vágya – és más ilyenek –, melyek mint téma sűrűn felbukkannak Hibó Tamás grafikáin. Az az attitűd, melyet az ő munkái mutatnak: az esetek mellé állás, a hatalmi téboly gyűlölete – szorosan összefügg a személyes sorssal. A ketrecbe zárt párduc, mely villogó szemmel tekint ki a számára elérhetetlen szabad világba, nagyon könnyen sorsrajznak, akár önportrének is értelmezhető.

Ez a gondolat jelen volt a kortárs művészetben. *Kő Pál* ajtó nélküli kalitkájában ül a "szárnykészítő" – modellje *Balázs János* volt –, aki nem fér ki a megnyitott ajtón. *Haraszti István* ketrecében élő madár gubbaszt, ám ha a nyitott ajtó felé röppen, az ajtó becsukódik.

Jól érzékelhetjük, hogy a realiztikus Hibó Tamás ugyanarról beszél, persze a grafika nyelvén, mely azért szigorúbb. Hűvösebb és tárgyilaosabb ez a hang, de a történet ugyanaz. Hibó grafikáin ordító, üvöltő, leszíjazott, kikötött, megalázott, kiszolgáltatott, karámba terelt, karóba húzott emberek vonaglanak, gesztikulálnak vagy fájdalmasan torzult arccal hevernek a megállított időben.

Hibó Tamás, aki mindig erősen hivatkozott a szubjektum, a személyiség, az Istentől kapott tehetség primátusára, sokszor beleolvasztja a személyét a tömegbe. Amikor nem, akkor mindig felsejlik a figura mögött a személyes sorsmotívum. Gullivere nem Swift Jonathan Gullivere. A furcsa és drámai, skurc-szerű helyzetben fekvő figura, megint csak önarcképszerű. Ez a torz mosolyú Gulliver monumentális figura. Az őt pányvázó apró alakok szinte csak kontúrvonalakkal jelzettek, mozgásukat hangsúlyozza ki a művész, szemben vele: a statikus méltóságot jelentő, legendabéli hajóorvos századvégi reinkarnációja.

A cellában fekvő, vagy széken gubbasztó

katatón pózt felvevő alakok a végletes kiszolgáltatottság metaforái. Itt sem ritka a személyes azonosulásra utaló jel, miként azon a lapon sem, ahol a kapuszerűen mutatkozó nádas előtt magányos karcsapásokkal úszik elénk a figura, mely krisztusi, robinzoni egyszerű, és jó okkal gyanakszunk, hogy a két előkép lényegi jegyeit a művész is viseli.

Komor és súlyos művészet ez. Ritka az olyan lap, mint az "Európa", mely frivol, játékos, kicsit obszcén, de mindenekelőtt kiábrándult. Elég megdöbbenő hallani a művész jóslatát Európa és Magyarország várható viszonyáról, a céda Európa és a megsalattott kis népek korántsem mai keletű kapcsolódásairól. A hatalom és a személyiség örök problematikája nagy műcsoportot érint. Itt a konkretizálható képi megjelenés csaknem mindegy. Csak a virtus szempontjából érdekes, hogy a képregényszerűen komponált történetben Brezsnyev a bulldog és az arctalan korcsok a talpnyalók. A történet az érdekes. Caligula, Nero, Hitler, Polpot, Papa Doc, Bocassa, vagy Ceausescu is lehetne a főalak. A cézár a társukat szaggattatja szét a szolgálival. Csaknem mindegy az is, hogy a romok, katasztrófa helyek fölött mi himbálózik oly fenséges nyugalommal: a svasztika, a vörös-csillag vagy bármely fanatikus terrorszervezet emblémája.

Hibó egyik legmegrázóbb, talán kulcsműnek is mondható lapja az a grafika, melyen archaizáló oszlopokon, gólyafészkekben ülnek, ágálnak a figurák. Nincs másról itt szó, mint az ember magányáról, egyedülvalóságáról, ugyanakkor arról a helyzetről, hogy mégis csak körül van véve sorstársakkal, hasonló helyzetben lévő egyedekkel, ám a közöttük lévő kommunikáció szinte lehetetlen. Tulajdonképpen ez a helyzet az indiai oszlopszentek helyzetére utal, csak hát ott megtörtént az, hogy a hívők eledelt visznek ezeknek a szenteknek. Ilyesmire itt semmiféle utalás nincs.

Sűrűn látunk olyan munkákat is, ahol valamiféle középkori barbár vásári hangulat fedezhető fel, ahol a kicsit durva, buta tömeg előtt, valami pódiumon történik valami játék; valami infernális színjáték, ahol valami Übü-király-szerű figurák ugrálnak a pódiumon, vagy pedig a török karagöz árnyjátékra emlékeztető helyzetben, egy lepedő egyik oldalán gesztikulál, fickándozik egy férfi és egy nő. Hogy mi van a függöny másik oldalán, tulajdonképpen nem látszik. A helyzet álságossága az, ami számunkra figyelemreméltó. A vásári hangulatot sugalló munkákon valamiféle nosztalgiát is érzékelhetünk ezután a letűnt idő iránt, másrészt talán a tömeg itt egy más minőségben szerepel. Nem annyira a szenvedő embercsoportról van szó, mint inkább az átjátszható, átverhető tömegről.

Fontos arról is beszélni, hogy főképp az utóbbi években megjelenik egy hangulat Hibó Tamás munkáin, ami nem csak a grafikákat érinti, hanem sajnos a torzóban maradt festészeti tevékenységét is. Ez egy "danse macabre"-szerű, apokaliptikus hangulat, a nagy emberi színjáték hangulata, amikor a művész már tulajdonképpen átlát a szitán: a Szakadékba önként lebukó figurára gondolok, akit valamiféle delejezés hatására követ a tömeg, és valószínűleg az egész falka valamikor a szakadék szélén végzi.

Az egyik festményén felbukkan a szekér, amint a két száguldó ló tán a pokolba rántja azt a társaságot, mely vidáman mulatozik. Pucéran – mely megintcsak egy kicsit középkorias hangulatot idéz.

Ez a mulatozó társaság már nem egy hedonisztikus életörömet igénylő, önfeledten mulatozó csoport, hanem az egészben valami baljóslatú hangulat érzékelhető és érezhető. A festményekkel kapcsolatban eszembe jut,

hogy 1970-ben láttam Hibó Tamásnak egy festményét, mely Varsóban készült, s Salgótarjánban a Főtér 13-ban lévő lakás nagyszobájában ahogy belépünk a jobb oldali falon volt. Ez a festmény talán egy angyalt ábrázol, egy táj fölött suhanó angyalt. Rembrandti mély barna tónusokra emlékszem, eléggé klasszikus veretű, talán kicsit a Kondor-féle piktúrának a tanulságát mutató kép volt ez. Az új művek természetesen egészen másfélék. Talán egy kicsit expresszívok, nem annyira klasszikus hagyományokra utalnak. Nagyon erősen mutatják ennek a húsz éves grafikai múltnak a tanulságait és eredményeit.

Ha ezeket a képeket szemléljük, akkor tökéletesen megértjük a művész idegenkedését az újfauv, ujszenzibilis vagy transzavantgarde festészetől, nem is azért, mert nem lehetne elég fogékony másféle irányzatoknak az elismerése vagy legalábbis a stíluspluralizmusnak a tudomásulvételére, hanem ennek az életpályának amit ő végigjárt, logikus következménye az a fajta művészi láttatás, amit ő mindvégig képviselt. Nem nagyon különböznek lényegében a festményei a grafikáitól. Természetes, hogy a grafikának szigorú formanyelve van (talán a fametszetei tetszettek nekem a legjobban, az az anyag nagyon keményen diktál). A festészet egy oldottabb valami, a piktúra egy oldottabb valami, ezért mozdul el ő egy expresszív előadás-mód felé.

Végezetül nem tudok mást mondani, hogy talán Hibó Tamásnak nem ide kellett volna születnie, ebbe a világba. Jól el tudnám képzelni egy középkori rézmetszőnek, egy provencei város főterén, sátorban, bódében, frigiai sapkában, jókedéllyel, soha el nem habzó sörrel, vagy egy üveg bordóival a keze ügyében s egy Rabelais-kötettel a hóna alatt.

Elhangzott a Kisvárosi Gulliver című posthumus film bemutatóján, melyet Kovács Bodor Sándor készített a Nógrádi Történelmi Múzeum számára Hibó Tamásról.